

Nyt fra Sprognævnet

1997/3 · september

Ordrede forhold. Om retskrivningsloven og sprognævnetsloven

Af Henrik Galberg Jacobsen

Som nævnt i sidste nummer af *Nyt fra Sprognævnet* vedtog Folketinget den 30. april 1997 to love om det danske sprog, nemlig en *lov om Dansk Sprognævn (sprognævnetsloven)* og en *lov om dansk retskrivning (retskrivningsloven)*. Lovenene blev stadfæstet af dronningen 14. maj og trådte i kraft 1. august. De er aftrykt i deres helhed her i bladet på s. 5-8.

Fra minister til Folketing

Den danske retskrivning og det

danske sprognævn er altså nu »kommet på lov«. Det er en vigtig og enestående begivenhed i den danske sproghistorie. Hidtil har forskrifterne for retskrivningen og for Sprognævnet nemlig først og fremmest været bekendtgørelser udstedt af en minister. Og selvom ministeren – som fx undervisningsminister Hartvig Frisch ved retskrivningsreformen i 1948 – havde sikkerhed for at der var parlamentarisk dækning for hans bekendtgørelse, så var der ligegodt tale om administrative forskrifter, som en senere minister ville kunne ændre eller fjerne uden at forelægge det for Folketinget.

Det kan ikke længere lade sig gøre. I dag hviler såvel den danske retskrivning som Dansk Sprognævn på et lovgrundlag der er vedtaget af Folketinget, og som det kun tilkommer samme lovgivende forsam-

ling at ændre eller ophæve.

Reformer?

Hvad er der så sket af ændringer efter at de to love er vedtaget og trådt i kraft? Er det fx en retskrivningsreform Folketinget har vedtaget? Og har tinget ved samme lejlighed udstyret Sprognævnet med carte blanche til at skalte og valte med stavningen af ordene i det danske sprog? – Næh, slet ikke:

Retskrivningen som sådan er ikke ændret en tøddel. De stavemåder og bøjningsformer og kommaer og ord-delinger mv. der var korrekte før 1. august 1997, er stadig korrekte. Og de stavemåder mv. der var forkerte før denne dato, er lige så forkerte i dag. Indholdet af den officielle danske retskrivning er altså det samme. Men der er i dag flere der er forpligtet til at følge den officielle retskrivning, end der var før den 1. august (se nærmere nedenfor).

Heller ikke hvad Sprognævnet angår, er der sket drastiske ændringer. Nævnets beføjelser er blevet præciseret og klargjort i den nye lov (og i den dertil hørende bekendtgørelse, se nærmere s. 9-10). Men i øvrigt afviger de ikke synderligt fra de hidtidige beføjelser og fra den praksis der har været fulgt siden nævnet blev oprettet i 1955. Og de opgaver som Sprognævnet havde efter den gamle bekendtgørelse, har nævnet stadig.

Skal man kort sammenfatte virkningen af de to love om sproget, kan man sige at de har bragt ordrede forhold på området.

Med sprognævnetsloven foreligger der nu formulerede direktiver for hvilke retskrivningsændringer Dansk Sprognævn kan tillade sig at foretage på egen hånd, og hvilke ændringer der kræver godkendelse i Kulturministeriet og Undervisningsministeriet.

Og med retskrivningsloven er der blevet ryddet op i den uoverskuelige samling af gamle og delvis forældede retskrivningsbekendtgørelser og -cirkulærer der hidtil har udgjort grundlaget for den officielle danske retskrivning: I lovens sidste paragraf ophæves der udtrykkeligt 4 bekendtgørelser. Men derved bortfalder der samtidig yderligere et antal ændringsbekendtgørelser og -cirkulærer, således at retskrivningsloven alt i alt erstatter en halv snes retskrivningsforskrifter udstedt i årene 1892-1984.

En af de ændringsbekendtgørelser der er bortfaldet med retskrivningsloven, er Kirke- og Undervisningsministeriets bekendtgørelse nr. 184 af 15.12.1900. Med den blev det gjort valgfrit om man ville bruge verbernes pluralisformer eller ej, dvs. om man ville skrive fx *Vi løbe* og *Vi ere* eller *Vi løber* og *Vi er*. Det er altså først nu efter den 1. august 1997 at der ikke længere er mulighed for at bruge pluralisformer af verber i den officielle danske retskrivning!

Sprognævnet og retskrivningen

Både efter retskrivningsloven (§ 1, stk. 1-2) og sprognævnetsloven (§ 1, stk. 1, og § 2, stk. 1-2) er der en nær

forbindelse mellem Dansk Sprognævn og den officielle danske retskrivning. Det fastslås således i begge love at den danske retskrivning fastlægges af Dansk Sprognævn, at denne retskrivning offentliggøres i den officielle danske retskrivningsordbog, og at det er Dansk Sprognævn der redigerer og udgiver denne ordbog.

Om de retningslinjer som Dansk Sprognævn skal følge ved fastlæggelsen af den danske retskrivning, henviser retskrivningsloven (§ 1, stk. 2) til de regler der er fastsat »i eller i medfør af« sprognævnsløven. Der sigtes her til sprognævnslovens § 1, stk. 3, og den bekendtgørelse som kulturministeren har udstedt i medfør af lovens § 1, stk. 5, samt til lovens § 2, stk. 2-3.

Det første sted i sprognævnsløven drejer sig om grundlaget for nævnets arbejde i almindelighed. Det fremhæves her at nævnet i sit arbejde skal »tage hensyn til sprogets funktion som bærer af tradition og kulturel kontinuitet og som spejl af samtidens kultur og samfundsforhold«. Hvad der menes med denne meget almene og åbne formulering, er uddybet dels i de bemærkninger der ledsagede lovforslaget da det blev fremsat i Folketinget 20. november 1996, dels i Kulturministeriets bekendtgørelse om Sprognævnet (se s. 9-10).

Tradition og sprogbrug

Nøgleordene i såvel bemærkningerne til lovforslaget som bekendtgørelsen er *traditionsprincippet* og *sprog-*

brugsprincippet. Det er de to hovedprincipper som Sprognævnet skal tage hensyn til i sit arbejde med sprognormeringen, herunder fastlæggelsen af retskrivningen. I bemærkningerne til lovforslaget er principperne beskrevet således:

Officiel dansk retskrivning bygger på et traditionsprincip og et sprogbrugsprincip. Efter traditionsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis, der har været gældende siden bekendtgørelse nr. 24 af 27. februar 1892, og som er kommet til udtryk i de retskrivningsordbøger, som Dansk Sprognævn har udgivet. Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis, som følges i gode og sikre sprogbruges skriftlige sprogbrug. Efter traditionsprincippet ligger stavemåderne af det eksisterende ordforråd principielt fast, bortset fra justeringer som følge af sprogbrugsprincippet. Et element i traditionsprincippet er princippet om, at fremmedord, der er blevet almindelige i dansk, skrives i overensstemmelse med de regler, der gælder for oprindelig danske ord og ældre låne- og fremmedord i dansk.

Samme forklaring giver 1997-bekendtgørelsen om Sprognævnet, der dog yderligere (i § 1, stk. 3)

præciserer hvilke ord traditionsprincippet skal anvendes på:

Dette princip gælder først og fremmest ord fra græsk, latin og fransk og ord dannet af græske, latinske og franske bestanddele. Ord fra andre sprog, specielt nyere ord, skrives som hovedregel i overensstemmelse med skrivemåden i det pågældende sprog eller med international praksis.

Man kan her bemærke at de to hovedprincipper altså først og fremmest er aktuelle når det drejer sig om stavning af fremmedord. Man kan ligeledes bemærke at den gamle retskrivningsbekendtgørelse fra 1892, der blev ophævet med vedtagelsen af den nye retskrivningslov, stadig er med i kulissen som en del af grundlaget for moderne dansk retskrivning. Og man kan endelig bemærke at ord fra engelsk – der her ganske vist skjuler sig bag etiketten »ord fra andre sprog« – nu også er kommet med i retskrivningsforskrifterne, og at de i overensstemmelse med sprogbrugsprincippet som hovedregel fortsat skal skrives på samme måde som i engelsk.

Præciserede beføjelser

Sprognævnslovens § 2, stk. 2-3, afstikker rammerne for Sprognævnets ret til at lave ændringer i Retskrivningsordbogen – og altså dermed i den officielle retskrivning. Det anføres her at nævnet på egen hånd –

uden at spørge – kan »foretage ændringer og ajourføringer af ikkeprincipiel karakter«. Ændringer »af principiel karakter« skal derimod først godkendes af kulturministeren, der inden en evt. godkendelse skal forelægge sagen for undervisningsministeren.

Hvad man skal forstå ved »ændringer af ikkeprincipiel karakter« og »ændringer af principiel karakter«, forklares ikke i selve loven. Men også her er der hjælp at hente i bemærkningerne til lovforslaget. Det fremgår her at man ved »ændringer af principiel karakter« forstår mere gennemgribende eller systematiske ændringer, og som eksempler nævnes:

forslag til indførelse af ny tegnsætning, afskaffelse af stumme h'er og d'er, genindførelse af store bogstaver i navneord, konsekvent fordanskning af fremmedords stavning eller ændring af endelsen »tion«/»sion« til »sjon« eller endelsen »ium« til »ie« (i fx gymnasium og planetarium).

Om de ikkeprincipielle ændringer oplyses det i bemærkningerne at Sprognævnet efter loven vil få »bemyndigelse til at foretage justeringer af enkeltords stavemåde og bøjningsformer og ændringer, der ikke er gennemgribende eller systematiske«.

Det er nyt at det nu udtrykkeligt står i bestemmelserne for Sprognævnet at nævnets beføjelser mht.

retskrivningsændringer afhænger af om ændringerne er af principiel karakter eller ej. Og det er også nyt at der nu gives eksempler på hvad man skal forstå ved principielle ændringer således at grænsen mellem tilladelige og ikketilladelige ændringer nu tegner sig relativt klart. Men i øvrigt er der tale om en skelnen og et princip som også har været anerkendt i det hidtidige samarbejde mellem Sprognævnet og nævnets ministerium, og som nævnet også har lagt til grund ved redaktionen af 1. udgave af *Retskrivningsordbogen* fra 1986.

Retskrivning for flere

Den officielle danske retskrivning var til at begynde med skolens retskrivning. Det var den retskrivning som skulle bruges i undervisningen i skolerne og ved prøver og eksamener. Siden 1948 har også statstjenesten skullet følge denne retskrivning. Og med retskrivningsloven fra 1997 er kredsen af personer der er forpligtede til at bruge den officielle retskrivning, udvidet yderligere.

Retskrivningen skal nu – ud over af skolen – følges af »alle dele af den offentlige forvaltning, af Folketinget og myndigheder med tilknytning til Folketinget samt af domstolene«. Det uddybes i bemærkningerne til lovforslaget, der bl.a. præciserer at den officielle retskrivning »foruden forvaltningsmyndigheder inden for statstjenesten« nu også omfatter »den kommunale og amtskommunale forvaltning«.

Kommunerne mv. har altså måttet sige farvel til deres hidtidige ret til at skrive som de ville. Men eftersom de – ligesom i øvrigt privatpersoner og private virksomheder – i praksis har følt samme forpligtelse over for *Retskrivningsordbogen* som de dele af befolkningen der skulle følge den, er der tale om en ændring der næppe vil blive registreret rundt om på rådhus og amtsgårde.

Sprognævnets struktur

Sprognævnets struktur er behandlet i sprognævnetslovens kapitel 2 (§ 4-8). Det bestemmes her at nævnet består af et repræsentantskab med indtil 30 medlemmer, et arbejdsudvalg med indtil 9 af repræsentantskabets medlemmer og et forsknings- og informationsinstitut med et ansat personale.

I decembernummeret af *Nyt fra Sprognævnet* giver vi en nærmere oversigt over Sprognævnets opbygning med oplysninger om navnene på nævnets medlemmer og på de institutioner de repræsenterer.

Henrik Galberg Jacobsen (f. 1944) er seniorforsker i Dansk Sprognævn.

Retskrivningsloven

Lov nr. 332 af 14.5.1997 om dansk retskrivning. Trykt i Lovtidende A, s. 1521.

Lov om dansk retskrivning

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt:

Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

§ 1

Dansk retskrivning fastlægges af Dansk Sprognævn og offentliggøres i Dansk Sprognævnets retskrivningsordbog.

Stk. 2. Ved fastlæggelsen af dansk retskrivning følger Dansk Sprognævn de regler, der er fastsat i eller i medfør af lov om Dansk Sprognævn.

§ 2

Dansk retskrivning skal følges af alle dele af den offentlige forvaltning, af Folketinget og myndigheder med tilknytning til Folketinget samt af domstolene. Det samme gælder ikkeoffentlige uddannelsesinstitutioner, som modtager dækning af driftsomkostningerne på halvdelen eller mere, og private og selvejende skoler, hvor børn opfylder undervisningspligten.

Stk. 2. Undervisningsministeren kan fastsætte nærmere regler om undtagelse af visse skoler og andre uddannelsesinstitutioner under Undervisningsministeriet og kan endvidere efter aftale med vedkommende minister fastsætte nærmere regler om undtagelse af skoler og andre uddannelsesinstitutioner under andre ministerier.

Stk. 3. Undervisningsministeren kan fastsætte nærmere regler om, at

en eller flere mulige retskrivningsformer, f.eks. stave- og tegnsætningsformer, skal foretrækkes i særlige sammenhænge.

§ 3

Loven træder i kraft den 1. august 1997.

Stk. 2. Følgende bekendtgørelser ophæves:

1. Bekendtgørelse nr. 23 af 27. februar 1892 fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.
2. Bekendtgørelse nr. 24 af 27. februar 1892 fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet.
3. Bekendtgørelse nr. 128 af 22. marts 1948 om ændringer i retskrivningen.
4. Bekendtgørelse nr. 19 af 8. februar 1955 om retskrivningen.

§ 4

Loven gælder ikke for Færøerne og Grønland.

Givet på Christiansborg Slot, den 14. maj 1997

Under Vor Kongelige Hånd og Segl

MARGRETHE R.

/Ole Vig Jensen

Sprognævnsløven

Lov nr. 320 af 14.5.1997 om Dansk Sprognævn. Trykt i Lovtidende A, s. 1497-98.

Lov om Dansk Sprognævn

VI MARGRETHE DEN ANDEN, af Guds Nåde Danmarks Dronning, gør vitterligt:

Folketinget har vedtaget og Vi ved Vort samtykke stadfæstet følgende lov:

Kapitel 1

Dansk Sprognævnets opgaver

§ 1

Dansk Sprognævn har til opgave at følge det danske sprogs udvikling, at give råd og oplysninger om det danske sprog og at fastlægge den danske retskrivning.

Stk. 2. Sprognævnet skal

- indsamle nye ord, ordforbindelser og ordanvendelser, herunder forkortelser,
- besvare sproglige spørgsmål fra myndigheder og offentligheden om det danske sprogs bygning og brug, herunder give vejledning i stavning og udtale af udenlandske navne,
- udgive skrifter om dansk sprog, navnlig vejledninger i brugen af

modersmålet, og samarbejde med terminologiorganer, ordbogsredaktioner og offentlige institutioner, der autoriserer eller registrerer stednavne, personnavne og varenavne.

Stk. 3. Dansk Sprognævn skal arbejde på videnskabeligt grundlag. I sit arbejde skal nævnet tage hensyn til sprogets funktion som bærer af tradition og kulturel kontinuitet og som spejl af samtidens kultur og samfundsforhold.

Stk. 4. I sager, som vedrører forholdet til andre sprog, forhandler nævnet med tilsvarende organer i de pågældende lande. Nævnet skal især samarbejde med sprognævn og tilsvarende organer i Norden.

Stk. 5. Kulturministeren fastsætter nærmere regler om grundlaget for Sprognævnets virksomhed.

§ 2

Dansk Sprognævn redigerer og udgiver den officielle danske retskrivningsordbog. Heri offentliggøres den af nævnet fastlagte retskrivning.

Stk. 2. I forbindelse med udgivelse af nye udgaver af retskrivningsordbogen kan nævnet på egen hånd foretage ændringer og ajourføringer af ikkeprincipiel karakter.

Stk. 3. Ændringer af principiel karakter kræver godkendelse af kulturministeren efter indhentet udtalelse fra undervisningsministeren.

§ 3

Sprognævnet udsender hvert år en beretning om arbejdet. I beretningen eller på anden måde offentliggør nævnet mindst én gang om året et

udvalg af de udtalelser, som det har afgivet i årets løb.

Kapitel 2

Dansk Sprognævnets struktur

§ 4

Dansk Sprognævn består af et repræsentantskab, et arbejdsudvalg og et forsknings- og informationsinstitut.

§ 5

Repræsentantskabet træder sammen mindst én gang om året. Ved årsmødet, som holdes snarest muligt efter regnskabsårets udgang, forelægger formanden regnskabet og en beretning om arbejdet i det forløbne år samt forslag til en aktivitetsplan for det kommende år. Regnskab, beretning og aktivitetsplan skal godkendes af repræsentantskabet.

Stk. 2. Beretning og aktivitetsplan sendes derefter til Kulturministeriet.

§ 6

Repræsentantskabet består af indtil 30 medlemmer.

Stk. 2. Kulturministeren fastsætter nærmere regler om sammensætningen af repræsentantskabet.

Stk. 3. Kulturministeren beskikker medlemmerne for 3 år ad gangen. Ingen kan beskikkes eller genbeskikkes til medlem af nævnet efter at være fyldt 70 år.

Stk. 4. Kulturministeren udpeger for 3 år ad gangen blandt repræsentantskabets medlemmer en formand og en næstformand, som tillige er formand og næstformand for det i § 7 omhandlede arbejdsudvalg. Formanden

modtager et vederlag, som fastsættes af kulturministeren.

§ 7

Arbejdsudvalget behandler løbende sager af mere principiel karakter. Udvalget består af mindst 5 og højst 9 personer, hvoraf de 2 er repræsentantskabets formand og næstformand, jf. § 6, stk. 4. De øvrige vælges af og blandt repræsentantskabets medlemmer for 3 år ad gangen.

Stk. 2. Arbejdsudvalget fastsætter selv sin forretningsorden.

§ 8

Forsknings- og informationsinstituttet varetager det daglige forsknings-, rådgivnings- og oplysningsarbejde under ledelse af formanden. Derudover varetager instituttet sekretariatsopgaver for nævnets arbejdsudvalg og repræsentantskab.

Kapitel 3

Overgangs- og ikrafttrædelsesbestemmelser

§ 9

Loven træder i kraft den 1. august 1997. Samtidig ophæves bekendtgørelse nr. 563 af 26. november 1981 om Dansk Sprognævn.

Stk. 2. Det første repræsentantskab beskikkes for perioden fra 1. august 1997 til 31. december 1999 i henhold til de regler, der fastsættes i medfør af § 6, stk. 2.

Givet på Christiansborg Slot, den 14. maj 1997.

Under Vor Kongelige Hånd og Segl

MARGRETHE R.

/Ebbe Lundgaard

Sprognævnets bekendtgørelse

Bekendtgørelse om Dansk Sprognævnets virksomhed og sammensætning

I medfør af § 1, stk. 5, og § 6, stk. 2, i lov nr. 320 af 14. maj 1997 om Dansk Sprognævn fastsættes:

§ 1. Den retskrivning, der fastlægges af Dansk Sprognævn, og som offentliggøres i den officielle danske retskrivningsordbog, skal fastlægges i overensstemmelse med de i stk. 2-4 nævnte hovedprincipper for retskrivningen.

Stk. 2. Hovedprincipperne for dansk retskrivning er traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet.

Stk. 3. Efter traditionsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis, der har været gældende siden bekendtgørelse nr. 24 af 27. februar 1892, og som siden 1955 er kommet til udtryk i de retskrivningsordbøger, som Dansk Sprognævn har udgivet. Efter traditionsprincippet ligger stavemåderne af det eksisterende ordforråd principielt fast, bortset fra justeringer som følge af sprogbrugsprincippet. Et

element i traditionsprincippet er princippet om, at fremmedord, der er blevet almindelige i dansk, skrives i overensstemmelse med de regler, der gælder for oprindelige danske ord og ældre låne- og fremmedord i dansk. Dette princip gælder først og fremmest ord fra græsk, latin og fransk og ord dannet af græske, latinske og franske bestanddele. Ord fra andre sprog, specielt nyere ord, skrives som hovedregel i overensstemmelse med skrivemåden i det pågældende sprog eller med international praksis.

Stk. 4. Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis, som følges i gode og sikre sprogbruges skriftlige sprogbrug.

§ 2. Såfremt danske stednavne medtages i retskrivningsordbogen, sker dette i den form, der er fastlagt af Stednavneudvalget og autoriseret af Kulturministeriet.

Stk. 2. Såfremt der autoriseres en staveform, der adskiller sig fra den, der fremgår af retskrivningsordbogen, sker der rettelse i førstkommande oplag af retskrivningsordbogen.

Stk. 3. For stednavne, der er medtaget i retskrivningsordbogen, og som omautoriseres i bogens gyldighedsperiode, gælder det, at den gamle form forbliver korrekt ved siden af den nyautoriserede indtil næste udgave eller oplag af ordbogen.

§ 3. Sager om ændringer af retskrivningen skal behandles i repræsentantskabet. Repræsentantskabet tager stilling til, om en ændring er af principiel karakter.

Stk. 2. Repræsentantskabets afgørelser træffes med almindelig

stemmeflerhed. Ved stemmelighed er formandens stemme udslagsgivende.

Stk. 3. Repræsentantskabet skal orienteres om og have tilsendt alt materiale, der tilgår og behandles i arbejdsudvalget. Repræsentantskabets medlemmer har møde- og taleret ved arbejdsudvalgets møder.

§ 4. Repræsentantskabet består af indtil 30 medlemmer. De 27 udpeges af følgende: Folketingets Informations- og Dokumentationsafdeling, Statsministeriet, Justitsministeriet, Undervisningsministeriet, Kulturministeriet, Statens Information, EU's Sprog tjenester, Stednavneudvalget, Modersmål-Selskabet, Erhvervs sprogligt Forbund, Danmarks Radio og TV 2, Dansk Standard, Det Danske Akademi, Det Danske Sprog- og Litteraturselskab, Dansk Forfatterforening og Danske Skønlitterære Forfattere, Dansk Journalistforbund, Dansk Skuespiller Forbund, Dansk lærerforening, Danmarks Lærerforening, Foreningen Norden, Danske Dagblades Forening og Rektorkollegiet.

Stk. 2. Hver institution mv. udpeger 1 repræsentant, med følgende undtagelser: Rektorkollegiet udpeger 5 repræsentanter, som alle skal være sagkyndige, og hvoraf højst 2 må repræsentere samme højere læreanstalt. Danmarks Lærereforening udpeger 2 repræsentanter, som skal repræsentere henholdsvis seminarierne og gymnasieskolen; Danmarks Lærereforenings repræsentant skal repræsentere folkeskolen. Dansk Forfatterforening og Danske Skønlitterære Forfattere udpeger i fællesskab 1 repræsentant. Danmarks Radio

og TV 2 udpeger ligeledes i fællesskab 1 repræsentant.

Stk. 3. Når repræsentantskabet er nedsat, kan det i sin funktionstid indstille højst 3 yderligere medlemmer, som enten kan være personlige medlemmer eller repræsentanter for andre institutioner end de ovenfor nævnte. Disse medlemmer udpeges af kulturministeren.

§ 5. Bekendtgørelsen træder i kraft den 20. september 1997.

Stk. 2. Det første repræsentantskab beskikkes for perioden 1. august 1997 - 31. december 1999.

Kulturministeriet, den 4. september 1997

EBBE LUNDGAARD

/ Kathrine Lehmann